
ROZHOVOR S JARMILOU SCHLÖGLOVOU

Na Úřad vlády (dále jen ÚV) jsem nastoupila v roce 1985, odešla začátkem roku 2005. Pak jsem působila sedm měsíců na Pražském hradě v Kanceláři prezidenta republiky v bezpečnostním odboru v tajné spisovně. Od září 2005 pracuji na Nejvyšším kontrolním úřadu (dále jen NKÚ) opět v tajné spisovně.

Čili na ÚV, u pana prezidenta i zde na NKÚ jste měla na starosti vždy utajované dokumenty (dále jen UD)?

V období, po roce 1992, kdy skončila federace, zrušila se federální vláda a česká vláda se přestěhovala na federál, tedy do Strakovy akademie, změnila se organizační struktura ÚV a v té době mě z tajné spisovny-převedli do obvyčejného archivu. A poté, v roce 1997, mě povolali opět do tajného a od té doby jsem pracovala jenom v tajné spisovně.

Co Vás přivedlo k utajovaným dokumentům, byla to náhoda?

To byla náhoda. Předtím jsem učila v Bohnicích, a protože jsem měla zdravotní problémy, praskly mě žaludeční vředy, lékaři mně doporučili odejít ze školství kvůli stresům. Souhrou náhod jsem se dozvěděla o tom, že se na ÚV uvolnilo místo v tajné spisovně, projevila jsem zájem a byla přijata. Šlo o kompletní spisovou péči o utajované dokumenty, od příjmu, k ukládání, ke skartaci až po archivaci.

V té době byly podle tehdejšího zákona č. 102/1971 Sb., o ochraně státního tajemství pouze dva stupně utajení, plus mobilizační a „PTZD“ (přísně tajné zvláštní důležitosti). Nakládání s UD bylo tehdy jednodušší v porovnání s dnešním stavem, kdy máme čtyři stupně utajení. Na Úřad vlády docházelo velké množství utajovaných dokumentů, jelikož se tehdy utajovaly třeba i pozvánky na různá jednání. Vlastních UD na Úřadu vlády ani tolik nevznikalo. Na ÚV totiž existovala spousta odborů (zdravotní, kulturní, tělocvičný atd.), které se věcně zabývaly tím, co dnes spravují jednotlivá ministerstva.

Ano, ÚV byl průřezový orgán, kde se shromažďovaly informace ze všech odvětví. Shrňeme-li tedy, tak na ÚV bylo utajovaných dokumentů mnohem více než dnes?

Ano, srovnáme-li situaci na ÚV dejme tomu před rokem 1998 a po něm. Současně se jednalo o věcně širší problematiku, která se na tehdejších ÚV řešila. Mezníkem byl zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností. Tento zákon upravil vznik utajovaných informací a následné nakládání s nimi. V té době vláda ještě vydala nařízení, kdy si každý resort vytvořil soupis oblastí, které mají pokrýt utajované dokumenty. A podle toho, jak vysoká újma státu by nastala v případě úniku informací v nich obsažených, se nastavily stupně utajení. Omezení okruhu věcné problematiky, jíž se ÚV obecně zabýval, nastalo zejména v roce 1992 při zrušení federace.

Současně v období po zrušení federace do vydání zákona v roce 1998 o ochraně utajovaných skutečností došlo k docela velkému poklesu vzniku UD. Tak například přestaly vznikat dokumenty Státní plánovací komise, „pětileté plány“, které předkládala na jednání vlády. Tyto utajované dokumenty byly obsáhlé, měly x příloh. Někdy, právě pro jejich obsáhlost, je musela dovézt i dodávka.

Po snížení počtu UD v devadesátých letech pak došlo, po vydání zákona č. 148/1998 Sb., opět k navýšení množství UD. Ustavily se totiž čtyři stupně utajení, přičemž nejnižším stupněm je „Vyhrazené“, pak „Důvěrné“, „Tajné“ a „Přísně tajné“. Myslím, že největší počet utajovaných dokumentů vzniká ve stupni utajení „Vyhrazené“.

Průřezovost, o které jste hovořili – tzn. že se na ÚV scházely UD ze všech možných resortů, což vytvářelo současně patrně specifikum UD na ÚV ve srovnání s jinými institucemi –, existovala vždy u ÚV?

Existovala vždy, protože na vládě se shromažďují materiály ze všech státních institucí. Vláda řeší otázky ze všech oblastí státní správy, což je skutečně specifikum vlády.

Z hlediska historického, z hlediska badatele, který by hodlal zkoumat, jak vypadal průmysl, školství, kultura atd. atd. v průběhu 20. století, by mohly mít UD z ÚV skutečně velký význam, najde-li v nich podstatné informace průřezově k širokému spektru témat?

Částečně, protože každý materiál do vlády předkládal daný resort. Základ dané věci, problému, otázky je uložen na resortu. Na vládu předkládají již jakási

„střeva“, trest' dané záležitosti či problému. Čili kdyby badatel chtěl řešit daný problém, tak základ najde na patřičném resortu.

Obsahují materiály došlé z resortů na vládu nějaké informace navíc ve srovnání s tím, co zůstává uloženo na samotných resortech?

Obsahují usnesení vlády, které ukládá příslušnému resortu – ministroví, nějaký úkol, vyplývající z jednání vlády. Toto usnesení se stává součástí vládního předkládaného dokumentu a je rozepisováno na jednotlivé resorty.

Domnívám se, že vládní materiály mají navíc stanoviska resortů, i když většinou se omezí na „nemám připomínku“. A pak tam jsou stanoviska odborů vlády, která seznamují předsedu vlády s daným materiálem ve stručnosti. Toto na resortu nebude.

Odbor vládní agendy ÚV, který zabezpečuje projednávání vládních materiálů, zároveň zajišťoval vypracování stanovisek k danému vládnímu materiálu, které byly následně uloženy u vládního materiálu v utajované části dokumentů, nikoli v obecné spisovně.

V Národním archivu máme ale obojí část. U Vás na oddělení, kde se ukládaly UD, jste ukládali vedle materiálů do vlády tajné rovněž další UD? Ukládali jste je podle spisového plánu či podle čísel jednacích?

Ukládalo se podle ročníků a v rámci ročníku podle čísel jednacích. Spisové znaky neexistovaly. Neutajované dokumenty na ÚV spisové znaky měly, ale utajované ne. Ani dříve.

Ve stodvoje (zákon č. 102/1971 Sb., o ochraně státního tajemství – pozn. red.) bylo, myslím, také předepsané, že utajované dokumenty mají být manipulovány věcně podle spisového plánu, ale nikdy se to nedělalo a ukládalo se čistě podle čísel jednacích.

Vytvářeli jste ke spisům rejstříky, indexy, které by pomohly vyznat se věcně ve spisech?

Ne. Při ukládání utajovaných dokumentů se vyznačují skartační znaky a lhůty. Zákon ukládá zpracovateli povinnost při uložení dokumentu do spisovny vyznačit skartační znak a lhůtu. Ale během mé praxe jsem se setkala s tím, že často tuto povinnost plnil pracovník spisovny, který daný dokument ukládal.

Jak to vypadalo tehdy, pokud jste potřebovali vyhledat podle věcného kritéria nějaký spis, když jste měli spisy uspořádaný podle čísel jednacích?

Spisy se vyhledávaly podle čísel jednacích, ale šlo vyhledávat také podle data nebo původce spisu. Utajovaná dokumentace je vedena ručně v jednacích protokolech na většině rezortech.

V případech neutajovaných dokumentů ve starších protokolech určité věcné hledisko bylo sledováno, protože u daného spisu v poslední kolonce byla uvedena čísla spisů, které se vázaly k téže problematice. Spisy nebyly spojeny fyzicky, ale byly uvedeny odkazy na spisy k téže záležitosti. Nejsm si však jistá, zda-li byl tento postup uplatňován také u UD.

Existovalo u UD na ÚV vytváření spisů k téže věci?

Ano. Dříve se hodně používaly sběrače. Pořádek v tom byl.

Existovaly nějaké obecné odlišnosti mezi fungováním spisové služby a předarchivní péče u UD a neutajovaných dokumentů na ÚV, mj. rovněž z hlediska charakteru archivních prohlídek ze strany příslušného archivu?

Dokumenty k archivaci vybíral vždy pracovník tajné spisovny, a to podle skartačních znaků a lhůt. Materiály se fyzicky připravily a následně se pozval pracovník SÚA, který je opravdu prostudoval a řekl: „Ano, toto můžete skartovat, toto vidím k archivaci“. Tento postup u UD fungoval a platil také u obyčejných dokumentů.

Kdo chodil na ÚV ze strany SÚA na skartační řízení u UD? Potřeboval dotyčný archivář prověrku na daný stupeň utajení, jak je to vyžadováno třeba dnes podle současné legislativy?

Chodil k nám Josef Žabka s Alenkou Noskovou, což bylo tehdy v souladu s legislativou.

Prověrku na utajované skutečnosti jsme neměli, skartační řízení se provádělo tzv. rozbořem skartačního návrhu. Ke skartačnímu návrhu existovala příloha, kde byl uveden soupis čísel jednacích a popis věci, a na tomto základě byl prováděn archivní výběr. V některých sporných případech se skartátor snad i podíval do spisu, ale to nastávalo zřídka.

Pak se napsalo, že na základě rozboru skartačního návrhu se předávají k archivnímu uložení tato čísla jednací. Nebylo toho zase tolik.

Proměnila se v posledních letech nějakým způsobem spisová služba u UD ve srovnání s minulostí?

Po vydání nového zákona č. 148/1998 Sb. se práce s UD ztížila. Jistou dobu trvalo, než si všichni obecně ujasnili, kdy stanovit jeden ze čtyř stupňů utajení. V souvislosti s personální bezpečností museli pracovníci podat žádost na NBÚ o vydání osvědčení fyzické osoby pro přístup k utajovaným dokumentům. Například prověrka na „PT“ je skutečně velmi přísná.

Celkově je manipulace s UD v současné době asi složitější. Dříve byly protokoly „P“, „PT“ a „PTZD“. Dnes máte tři nebo čtyři protokoly. V samostatných protokolech se zvláště evidují, odděleně od národních dokumentů, a zároveň ukládají utajované dokumenty NATO a EU. Evidence manipulace s utajovaným dokumentem je vedena tak, aby pracovník tajné spisovny měl v danou chvíli přehled o všem, co se s dokumentem děje. Osobní odpovědnost každého, kdo s utajovaným dokumentem pracuje, je daleko větší než dříve. Postihy za neoprávněné nakládání s utajovanými informacemi jsou velice nepřijemné.

Od 1998 byla v zákoně rovněž vytvořena funkce bezpečnostního ředitele, který na příslušných úřadech zajišťuje ochranu utajovaných informací a bezpečnostní způsobilost, jak mu ukládá zákon č. 412/2005 Sb., spolu s dalšími prováděcími předpisy.

Myslíte si, že zkomplikování procesů spisové služby dejme tomu v posledních deseti letech s sebou přineslo i nějaký pozitivní efekt? Například že je evidence pečlivější, že se dokumenty méně ztrácejí, nebo se jedná o zbytečný nárůst úředničiny?

Co se týče UD, znamená to pro mě více ostražitosti, více komplikovanosti. Záleží, jak to kdo pojme. Na každém státním úřadě se vydávají směrnice o zajištění administrativní bezpečnosti v jeho působnosti. Často ukládají další povinnosti, které vám komplikují život při manipulaci s UD. Někdy je jednoduchost více než nadstavba a složitost. To záleží na situaci.

Ovšem bez samotného institutu utajování informací se asi opravdu neobejdeme. Je však vždy na zpracovateli dokumentu, co uzná jako hodné utajení a co nikoli. Stanovení stupně utajení utajovaného dokumentu by mělo být v souladu s nařízením vlády č. 522/2005 Sb., kterým se stanoví seznam utajovaných informací, které mají být utajovány. Tento seznam neříká přesně a konkrétně, co vše

má být utajeno, spíše zahrnuje širší oblasti. Záleží pak také na daném zpracovateli, jaký stupeň utajení dokumentu stanoví.

Problémy nastaly například při zániku federace. Někteří původci byli na Slovensku. Mnohé podniky se rozprodaly, mnozí původci zanikli, a nyní dohledávejte původce, abyste mohli UD odtajnit. Musíte hledat nástupnické organizace. Kolikrát to nelze. Odtajnit to v takovém případě může pouze NBÚ.

Institut utajování dokumentů je spojen s komplikovaností odtajňování. Na resortech se hromadí došlé UD z jiných úřadů. Oni je nemůžou odtajnit. Je pro ně složité vždy žádat původce o odtajnění atd. Já jako archivář, nemohu-li do dokumentu nahlédnout, pak z pouhého jeho názvu nemohu posoudit, zda-li lze dokument zničit či jej má archiv uložit jako archiválii.

Nový zákon (č. 412/2005 Sb.) nakazuje, že každých pět let by měl původce daný dokument přezkoumat, případně přehodnotit a odtajnit. Měl by pak dát na vědomí všem institucím, kterým dotyčný dokument rozeslal, že byl odtajněn. Problém nastává, když toto původce neprovede.

Co se týče utajovaných skutečností, po roce 1990 se začalo říkat, že UD nikdy více anebo co nejméně. Ale pak po roce 1998 se najednou manipulace s UD stala ještě problematictější, komplikovanější, než to bylo před rokem 1990. Těchto asi osm let je období, kdy se UD vyskytovaly málo.

Ano. V této době utajovaly takové resorty jako obrana, vnitra, kdežto dříve utajoval i resort kultury, školství apod.

Co si myslíte o eventuálním vzniku zvláštního bezpečnostního archivu, kde by se shromažďovaly UD z celé státní správy? Dnes mají veřejné archivy problém s přebíráním UD, což je spojeno s nešťastnými formulacemi v současném archivním zákoně.

Já bych jej uvítala. Pracovníkům utajovaných spisoven by ulehčil práci. Vzala bych své dokumenty, sepsala je a odvezla tam. Ale nevím, jak by vypadala následná práce s dokumenty. Musel by existovat někdo, kdo by UD odtajňoval, kdo řekne: „Ano, může se s nimi seznámit ten a ten.“ Trochu hrozí, že odvětlí: „Co bych jim to říkal, nepustím je do toho.“ Hrozí, že bychom se k důležitým informacím nedostali. A co by se do takového archivu dávalo – jen „áčka“ nebo všechno...?

Ostatně jaké množství „áček“ z celkového množství UD se předává do archivu?

„Áček“ asi třetina či čtvrtina, alespoň to tak bylo za mé působnosti na Úřadu vlády. Nepředávaly se však jako utajované, ale již jako odtajněné dokumenty.

Ale zatím toho tolik nepředali. Alespoň ne z odboru obrany. Nepředali nám doposavad například Bezpečnostní radu státu.

Čtvrtina až třetina je docela vysoké číslo ve srovnání s obyčejnými neutajovanými dokumenty, kdy se do archivu přebírá tak 5 až 10 procent.

Konečný poměr ovšem záleží rovněž na tom, o jaký resort se jedná.

Promítly se do práce s dokumenty přelomové chvíle jako rok 1968, 1989 apod.? Došlo třeba ke ztrátám dokumentů?

Nevím o tom. To, co bylo utajované, ani skartovat nešlo.

Jak to vypadalo při zániku federace? Předávaly se některé dokumenty slovenské straně?

Například na resortu financí Slováci přijeli a xerozovali si dokumenty, které se vztahovaly ke Slovensku. Spíše se xerozovalo, než že by se dokumenty fyzicky předávaly slovenské straně.

Na ÚV se ani nexerozovalo, určitě ne do roku 2005.

Nastal na ÚV u UD v osmdesátých letech také stopstav předávání archiválií do SÚA, kdy SÚA přestal na jistou dobu přejímat archiválie? Vlády se ani moc netýkal.

Řekla byste nám nějaké úsměvné vzpomínky na lidi, které jste během své archivní práce potkala? Víte něco ze zákulisí například na tehdejší premiéry?

Pana Čalfu jsem zažila ještě jako právníka v legislativním odboru. Před ním to byl Ladislav Adamec, který ministrům na jednání vlády sebral cigarety a tužky, které jim kdosi předtím rozdál. Za Adamce se opravdu šetřilo. Po Čalfovi přišel

Václav Klaus. Tehdy jsme měli v jídelně setkání všech pracovníků s novým premiérem. Přišel s celým ansámblem (sekretariátem a poradci), vešel a pravit: „No tak doufám, že počet lidí zaměstnaných na úřadu je tolik, kolik vás tady vidím.“ Čili míněno málo. „Na úřadu jsem já první, pak vám představuji ředitelku sekretariátu a poradce, a pak bohužel ten obslužný personál.“ A to jsme byli my.

Jela jsem také jednou s jednou kolegyní s vozíkem na chodbě pro nějaké materiály a potkala jsem po cestě pana Klause a on se ptal svého pobočnicka svým typickým přízvukem: „Co tady dělají?“ Třeba se o něm i tradovalo, když se našel a holky mu připravily nějaké materiály, tak do nich pinknul a nechal je to sbírat. Nebo na Hradě, když byl prezidentem, měl takové nádvoříčko, odkud byl přístup do jeho kanceláří, a tam se šlapalo po špičkách, nesmělo se tam moc chodit. Ostatně Hrad za prezidenta Klause, to byla taková vláda ve vládě. Za Klause to bylo tvrdé. Již jen v omezování středních pracovníků. Byla nastavena velmi striktní a výrazná hierarchie, přísná subordinace. Velice úřední, nikoli lidský přístup.

Práci svých podřízených ocenil nejvíce Miloš Zeman. Za Zemana byl na ÚV největší pořádek. Byl také humorný. Byla jsem cosi předat sekretariát, objevil se ve dveřích a povídal: „Přicházejte od zubaře, jak jinak, tak štamprličku becherovky.“ Bylo to lidštější. Neměnil tolik lidí, nebyla na ÚV taková fluktuace zaměstnanců. Naopak Klaus propustil většinu stávajících zaměstnanců na federální vládu.

Vladimír Špidla byl hodný, a také velký sportovec. Ráno vždy běhal od bytu na ÚV. Utekl ostraze. Na ÚV často býval již v šest hodin ráno.

Ale to jsou spíš vzpomínky, Vy jste chtěl veselé historky.

Premiér Špidla na zasedání vlády myslím vyžadoval od ministrů, aby dodávali materiály vedle písemné podoby rovněž na disketách. Ale tyto diskety jsem nikdy na ÚV neviděl.

Na koho ještě ráda vzpomínáte?

Vždy mě potěšila paní dr. Nosková s panem dr. Žabkou, když za mnou přišli. Dost mě toho naučili. Ale jinak tím životem člověk tak nějak prolétl. Nejbliže mně byla asi Eliška Adamová.

Nastaly Vám nějaké krušné chvílky během Vašeho působení v tajných spisovnách?

Když přišel Klaus jako nově nastoupivší premiér a končila federace, tak tam, kde jsem působila já, bylo tajné oddělení. Přiřadili je do odboru obrany, protože

prakticky všechny federální materiály byly tehdy převezeny do SÚA a začalo se v podstatě od nuly. Těchto materiálů bylo tolik, že je odvážela nákladní auta. Balíky s dokumenty jsme nakládali na auta přímo okny. Jednalo se o sekretariáty předsedů a místopředsedů vlád. Šlo o UD i o neutajované dokumenty.

Kdybyste se mohla opět rozhodnout, zda-li zvolit cestu k dokumentům a spisové službě či nikoli, volila byste stejně?

Těžko na to odpovědět jednou větou. Asi ano, ale nešla bych k obyčejným dokumentům. U utajovaných dokumentů je práce zajímavější.

Rozhovor vedli Mikuláš Čtvrtník a Josef Žabka.